

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (trzecia izba)

z dnia 8 grudnia 2022 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych – Dyrektywa (UE) 2016/343 – Wzmocnienie niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym – Artykuł 8 ust. 1 – Prawo oskarżonego do obecności na rozprawie – Artykuł 47 akapit drugi i art. 48 ust. 2 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej – Prawo do rzetelnego procesu i prawo do obrony – Przesłuchanie świadków oskarżenia pod nieobecność oskarżonego i jego obrońcy w postępowaniu przygotowawczym – Niemożność przesłuchania świadków oskarżenia w postępowaniu karnym przed sądem – Przepisy krajowe umożliwiające sądowi karnemu oparcie orzeczenia na wcześniejszych zeznaniach wspomnianych świadków

W sprawie C-348/21

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny, Bułgaria) postanowieniem z dnia 3 czerwca 2021 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 4 czerwca 2021 r., w postępowaniu karnym przeciwko:

HYA,

IP,

DD,

ZI,

SS,

przy udziale:

Spetsializirana prokuratura,

TRYBUNAŁ (trzecia izba),

w składzie: K. Jürimäe, prezes izby, M. Safjan (sprawozdawca), N. Piçarra, N. Jääskinen i M. Gavalec, sędziowie,

rzecznik generalny: A.M. Collins,

* Język postępowania: bułgarski.

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu IP – H. Georgiev, advokat,
- w imieniu DD – V. Vasilev, advokat,
- w imieniu Komisji Europejskiej – M. Wasmeier i I. Zaloguin, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 7 lipca 2022 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 6 ust. 1 i art. 8 ust. 1 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.U. 2016, L 65, s. 1), a także art. 47 akapit drugi Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą”).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach postępowania karnego wszczętego przeciwko HYA, IP, DD, ZI i SS (zwanym dalej łącznie „oskarżonymi”) ze względu na popełnienie przez nich przestępstw związanych z nielegalną imigracją.

Ramy prawne

Prawo międzynarodowe

- 3 Artykuł 6 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „EKPC”), zatytułowany „Prawo do rzetelnego procesu sądowego”, stanowi:

„1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej [...].

[...]

3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

[...]

d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia;

[...]”.

Prawo Unii

4 Motywy 22, 33, 34, 36, 41 i 47 dyrektywy 2016/343 mają następujące brzmienie:

„(22) Przy ustalaniu winy podejrzanych i oskarżonych ciężar dowodu spoczywa na oskarżeniu, a wszelkie wątpliwości rozpatruje się na korzyść podejrzanego lub oskarżonego. Domniemanie niewinności zostałyby naruszone w przypadku przeniesienia ciężaru dowodu z oskarżenia na obronę, z zastrzeżeniem uprawnień sądu do działania z urzędu w zakresie ustalania faktów, niezawisłości sądownictwa przy ocenie winy podejrzanego lub oskarżonego oraz wykorzystania domniemań faktycznych lub prawnych w odniesieniu do odpowiedzialności karnej podejrzanego lub oskarżonego [...].

[...]

(33) Prawo do rzetelnego procesu sądowego stanowi jedną z podstawowych zasad społeczeństwa demokratycznego. Prawo podejrzanych i oskarżonych do obecności na rozprawie wywodzi się z tego prawa i powinno być zapewnione w całej Unii.

(34) Jeżeli z przyczyn niezależnych od podejrzanych lub oskarżonych nie są oni w stanie stawić się na rozprawie, powinni mieć możliwość zwrócenia się o wyznaczenie nowego terminu rozprawy w ramach czasowych przewidzianych prawem krajowym.

[...]

(36) W pewnych okolicznościach powinna istnieć możliwość wydania orzeczenia w przedmiocie winy lub niewinności podejrzanego lub oskarżonego, nawet jeżeli jest on nieobecny na rozprawie [...].

[...]

(41) Z prawa do obecności na rozprawie można skorzystać tylko wówczas, gdy odbywa się co najmniej jedno posiedzenie. Oznacza to, że prawo do obecności na rozprawie nie może być stosowane, jeśli zgodnie z właściwymi krajowymi przepisami nie jest przewidziane żadne posiedzenie [...].

[...]

(47) Niniejsza dyrektywa potwierdza prawa podstawowe i zasady uznane w [karcie] i EKPC, w tym zakaz tortur oraz nieludzkiego lub poniżającego traktowania, prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, prawo człowieka do integralności, prawa dziecka, integrację osób niepełnosprawnych, prawo do skutecznego środka prawnego i do bezstronnego sądu, domniemanie niewinności i prawo do obrony. Należy uwzględnić w szczególności art. 6 [TUE], zgodnie z którym Unia uznaje

prawa, wolności i zasady ustanowione w [karcie] oraz zgodnie z którym prawa podstawowe, zagwarantowane w EKPC oraz wynikające z tradycji konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim, winny stanowić zasady ogólne prawa Unii”.

5 Artykuł 2 tej dyrektywy, zatytułowany „Zakres”, stanowi:

„Niniejsza dyrektywa ma zastosowanie do osób fizycznych będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym. Ma zastosowanie na wszystkich etapach postępowania karnego, od chwili, gdy dana osoba staje się podejrzana lub zostaje oskarżona o popełnienie czynu zabronionego lub domniemanego czynu zabronionego, aż do uprawomocnienia się orzeczenia w przedmiocie ostatecznego rozstrzygnięcia, czy osoba ta popełniła dany czyn zabroniony”.

6 Artykuł 6 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Ciężar dowodu”, w ust. 1 stanowi:

„Państwa członkowskie zapewniają, aby przy ustalaniu winy podejrzanych lub oskarżonych ciężar dowodu spoczywał na oskarżeniu. Powyższe stosuje się z zastrzeżeniem obowiązków sędziego lub właściwego sądu w zakresie poszukiwania zarówno dowodów obciążających, jak i uniewinniających, oraz prawa obrony do przeprowadzenia dowodów zgodnie z obowiązującym prawem krajowym”.

7 Artykuł 8 tej dyrektywy, zatytułowany „Prawo do obecności na rozprawie”, w ust. 1 i 2 stanowi:

„1. Państwa członkowskie zapewniają podejrzanym lub oskarżonym prawo do obecności na rozprawie.

2. Państwa członkowskie mogą postanowić, że rozprawa, której wynikiem może być orzeczenie w przedmiocie winy lub niewinności podejrzanego lub oskarżonego, może odbyć się pod jego nieobecność, pod warunkiem że:

- a) podejrzanego lub oskarżonego powiadomiono we właściwym czasie o rozprawie i o konsekwencjach niestawiennictwa; lub
- b) podejrzanym lub oskarżonym, którego powiadomiono o rozprawie, jest reprezentowany przez umocowanego obrońcę, wybranego przez tego podejrzanego lub oskarżonego lub wyznaczonego z urzędu”.

Prawo bułgarskie

Ustawa o ministerstwie spraw wewnętrznych

8 Z art. 72 ust. 1 w związku z art. 73 zakon za Ministerstvoto na vatreshnite raboti (ustawy o ministerstwie spraw wewnętrznych) z dnia 28 maja 2014 r. (DV nr 53 z dnia 27 czerwca 2014 r., s. 2), w brzmieniu mającym zastosowanie do postępowania głównego, wynika, że osoba podejrzana o popełnienie czynu zabronionego może zostać zatrzymana na okres 24 godzin przed wszczęciem postępowania przeciwko tej osobie.

NPK

- 9 Zgodnie z art. 12 Nakazatelno-protsesualen kodeks (kodeksu postępowania karnego, zwanego dalej „NPK”) postępowanie sądowe jest postępowaniem kontradyktoryjnym, a obronie przysługują te same prawa co oskarżycielowi.
- 10 Zgodnie z art. 46 ust. 2 pkt 1 i art. 52 NPK postępowanie przygotowawcze jest prowadzone przez organy dochodzeniowo-śledcze, pod nadzorem prokuratora.
- 11 Jak wynika z postanowienia odsyłającego, zgodnie z art. 107 ust. 1, art. 139 i art. 224 NPK, jeśli świadek jest przesłuchiwany w postępowaniu przygotowawczym w celu zgromadzenia dowodów, przesłuchanie to ma zazwyczaj miejsce pod nieobecność osoby ściganej i jej obrońcy. Zgodnie z art. 280 ust. 2 NPK rozpatrywanym w związku z art. 253 NPK świadek jest następnie ponownie przesłuchiwany w postępowaniu karnym przed sądem na rozprawie, w obecności oskarżonego i jego obrońcy, którzy mogą w ten sposób zadać własne pytania świadkowi.
- 12 Artykuł 223 NPK, zatytułowany „Przesłuchanie świadka przed sędzią”, w ust. 1 i 2 stanowi:

„1. Jeżeli istnieje ryzyko, że świadek nie będzie mógł się stawić przed sądem z powodu poważnej choroby, przedłużającej się nieobecności w kraju lub z innej przyczyny uniemożliwiającej jego stawiennictwo na rozprawie, a także jeżeli konieczne jest utrwalenie zeznań świadka mających szczególne znaczenie dla ustalenia prawdy materialnej, przesłuchanie przeprowadza się przed sędzią właściwego sądu pierwszej instancji lub sądu pierwszej instancji, na którego obszarze właściwości prowadzone są czynności. W takich okolicznościach sędziemu nie przedkłada się akt sprawy.

2. Organ odpowiedzialny za prowadzenie postępowania przygotowawczego dopilnowuje, aby świadek stawił się na przesłuchanie, oraz zapewnia oskarżonemu i jego obrońcy, jeżeli został on wyznaczony, możliwość udziału w prowadzonym przesłuchaniu”.
- 13 Artykuł 281 NPK, zatytułowany „Odczytanie zeznań świadka”, w ust. 1 pkt 4 i ust. 3 stanowi:

„1. Zeznania świadka złożone w tej samej sprawie przed sędzią w postępowaniu przygotowawczym lub przed innym składem sądu odczytuje się [na rozprawie] wówczas, gdy:

[...]

4) nie można ustalić miejsca pobytu świadka w celu jego wezwania lub gdy świadek zmarł;

[...]

3. W sytuacjach określonych w art. 281 ust. 1 pkt 1–6 zeznania świadka złożone przed organem odpowiedzialnym za prowadzenie postępowania przygotowawczego odczytuje się [na rozprawie] wówczas, gdy oskarżony i jego obrońca, jeżeli taki obrońca został wybrany lub wyznaczony, brali udział w przesłuchaniu. Jeżeli w sprawie jest wielu oskarżonych, na odczytanie zeznań świadka muszą wyrazić zgodę ci oskarżeni, których nie wezwano na przesłuchanie lub którzy przedstawili należycie uzasadnione powody niestawiennictwa, gdy zeznania podlegające odczytaniu dotyczą zarzucanego im czynu”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 14 Oskarżonym, wśród których są funkcjonariusze policji granicznej lotniska w Sofii (Bułgaria), zarzucono popełnienie czynów związanych z nielegalną imigracją.
- 15 IP, DD, SS i HYA zostali zatrzymani wieczorem w dniu 25 maja 2017 r. i kolejnego dnia wszczęto wobec nich postępowania. ZI została zatrzymana w dniu 31 maja 2017 r. i w tym samym dniu postawiono jej zarzuty. Następnie w charakterze podejrzanych zostali oni tymczasowo aresztowani i umożliwiono im skorzystanie z pomocy obrońcy.
- 16 W postępowaniu przygotowawczym kilku obywateli państw trzecich, a mianowicie MM, RB, KH, HN i PR (zwani dalej łącznie „rozpatrywanymi świadkami”), których nielegalny wjazd na terytorium Bułgarii miał być ułatwiony przez oskarżonych, zostało przesłuchanych przez służby dochodzeniowo-śledcze prokuratury.
- 17 Część z tych przesłuchań zostało przeprowadzonych przed sądem. I tak MM i RB zostali przesłuchani przed sądem, odpowiednio, w dniu 30 marca 2017 r. i w dniu 12 kwietnia 2017 r., KH – w dniu 26 maja 2017 r., HN – w dniu 30 marca 2017 r., i PR – w dniu 30 marca 2017 r. i 12 kwietnia 2017 r.
- 18 Ze względu na ich nielegalny pobyt na terytorium Bułgarii rozpatrywani świadkowie zostali objęci postępowaniami administracyjnymi w celu ich wydalenia.
- 19 W postępowaniu przygotowawczym SS i DD wyraźnie wnieśli o wydanie zgody na przesłuchanie MM. Prokuratura nie uwzględniła tych wniosków.
- 20 W dniu 19 czerwca 2020 r. Spetsializirana prokuratura (wyspecjalizowana prokuratura, Bułgaria), stwierdzając, że zarzuty stawiane oskarżonym są zasadne, wniosła przeciwko nim akt oskarżenia do Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowanego sądu karnego).
- 21 Jak wynika z postanowienia odsyłającego, podejmowane przez ten sąd próby wezwania rozpatrywanych świadków do celów ich przesłuchania w obecności oskarżonych i ich obrońców okazały się daremne, ponieważ albo nie można było określić ich miejsca zamieszkania, albo zostali oni wydaleny z terytorium Bułgarii lub opuścili je dobrowolnie. A zatem zdaniem wspomnianego sądu nie istnieje żadna możliwość, by rozpatrywani świadkowie mogli być przesłuchani osobiście w postępowaniu karnym przed sądem.
- 22 Na rozprawie, która odbyła się przed sądem odsyłającym w dniu 9 kwietnia 2021 r., prokuratora zażądała odczytania, zgodnie z art. 281 ust. 1 NPK, oświadczeń złożonych przez rozpatrywanych świadków w postępowaniu przygotowawczym, tak aby te oświadczenia stanowiły część dowodów, na podstawie których sąd ten orzeknie co do istoty.
- 23 Sąd odsyłający powziął wątpliwość co do zgodności z prawem Unii stosowania tego przepisu krajowego w okolicznościach niniejszej sprawy i dąży do ustalenia, czy nie powinien odstąpić od stosowania tego przepisu w sprawie w postępowaniu głównym.
- 24 W tym względzie sąd odsyłający wskazuje, że oświadczenia rozpatrywanych świadków stanowią rozstrzygającą okoliczność dla oceny winy oskarżonych i że treść wyroku, jaki wyda, w bardzo dużej mierze będzie zależał od kwestii, czy – i w danym wypadku w jakim zakresie – sąd ten może się oprzeć na informacjach zawartych w tych oświadczeniach.

- 25 Sąd odsyłający uściślił, że wspomniany przepis krajowy ma na celu uniknięcie ryzyka związanego z brakiem możliwości przesłuchania świadka w postępowaniu karnym przed sądem, ponieważ przewidziano w nim, że świadek może być przesłuchany w postępowaniu przygotowawczym przed sędzią. Rola tego sędziego, który nie dysponuje aktami sprawy, polega w szczególności na zagwarantowaniu formalnej zgodności z prawem przesłuchania. W tym wypadku, jeśli przeciwko podejrzanemu wszczęto już postępowanie, zostanie on powiadomiony o przesłuchaniu świadka i będzie miał możliwość uczestniczenia w tym przesłuchaniu.
- 26 Jednakże, tak jak miało to miejsce w niniejszej sprawie, stosowanie tych przepisów krajowych jest w praktyce obchodzone. Wystarczy, że w postępowaniu przygotowawczym przesłuchanie świadka jest przeprowadzane przed sądem w okresie 24 godzin między zatrzymaniem osoby podejrzewanej a wszczęciem przeciwko niej postępowania, by ani ta osoba – w zakresie, w jakim nie wszczęto jeszcze przeciwko niej formalnie postępowania – ani jej obrońca nie mieli prawa do uczestniczenia w tym przesłuchaniu.
- 27 W tych okolicznościach Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:
- „Czy prawo krajowe, w którym przewidziano, że prawo oskarżonego do uczestnictwa w procesie jest przestrzegane i że prokurator prawidłowo wykonuje obowiązek wykazania winy oskarżonego, jeśli w postępowaniu karnym przed sądem, gdy świadkowie nie mogą być przesłuchani z obiektywnych przyczyn, zostaną uwzględnione zeznania tych świadków złożone w postępowaniu przygotowawczym – w sytuacji gdy świadkowie ci zostali przesłuchani wyłącznie przez oskarżyciela i bez udziału obrońcy, lecz przed sądem, i gdy oskarżyciel jeszcze w postępowaniu przygotowawczym mógł zapewnić możliwość udziału obrońcy w tym przesłuchaniu, lecz tego nie uczynił – jest zgodne z art. 8 ust. 1 i art. 6 ust. 1 w związku z motywami 33 i 34 dyrektywy [2016/343] i z art. 47 akapit drugi [karty]?”.
- 28 Pismem z dnia 5 sierpnia 2022 r. Sofijski gradski sad (sąd dla miasta Sofii, Bułgaria) poinformował Trybunał, że w następstwie zmiany ustawodawczej, która weszła w życie w dniu 27 lipca 2022 r., Spetsializiran nakazatelen sad (wyspecjalizowany sąd karny) został zlikwidowany oraz że niektóre z wniesionych do tego sądu spraw karnych, w tym sprawa w postępowaniu głównym, zostały przekazane z tą datą do właściwości Sofijski gradski sad (sądu dla miasta Sofii).

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

- 29 Na wstępie należy przypomnieć, że zgodnie z art. 52 ust. 3 karty – w zakresie, w jakim karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w EKPC – ich znaczenie i zakres są takie same jak praw przyznanych przez wspomnianą konwencję. Jak wynika zaś z wyjaśnień dotyczących karty praw podstawowych (Dz.U. 2007, C 303, s. 17), art. 48 ust. 2 karty, zgodnie z którym każdemu oskarżonemu gwarantuje się poszanowanie prawa do obrony, odpowiada art. 6 ust. 3 EKPC. W konsekwencji pytanie prejudycjalne należy również rozpatrzyć w świetle art. 48 ust. 2 karty.
- 30 W tych okolicznościach należy rozumieć, że poprzez zadane pytanie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 i art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343 rozpatrywane w związku z art. 47 akapit drugi i art. 48 ust. 2 karty należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie stosowaniu przepisu krajowego umożliwiającego sądowi krajowemu, gdy nie jest możliwe przesłuchanie świadka oskarżenia w postępowaniu karnym przed sądem, oparcie orzeczenia

w przedmiocie winy lub niewinności oskarżonego na zeznaniach wspomnianego świadka uzyskanych w toku przesłuchania przeprowadzonego przed sądem w postępowaniu przygotowawczym, lecz bez udziału oskarżonego lub jego obrońcy.

- 31 Co się tyczy w pierwszej kolejności art. 6 ust. 1 dyrektywy 2016/343, przepis ten zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia, aby przy ustalaniu winy podejrzanych i oskarżonych ciężar dowodu spoczywał na oskarżeniu.
- 32 Jest prawdą, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 2016/343, który reguluje rozkład ciężaru takiego dowodu (zob. podobnie wyrok z dnia 28 listopada 2019 r., Spetsializirana prokuratura, C-653/19 PPU, EU:C:2019:1024, pkt 31), stoi na przeszkodzie, jak wynika z motywu 22 tej dyrektywy, przeniesieniu wspomnianego ciężaru z oskarżyciela na obronę. Jednakże, jak w pkt 61 opinii wskazał rzecznik generalny, ten sam art. 6 ust. 1 nie określa szczegółowych warunków, zgodnie z którymi oskarżyciel powinien wykazać winę oskarżonego, ani warunków, zgodnie z którymi osoba ta powinna, w wykonaniu swojego prawa do obrony, mieć możliwość kwestionowania dowodów przedstawionych przez oskarżyciela w postępowaniu karnym przed sądem.
- 33 W tych okolicznościach należy stwierdzić, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 2016/343 nie ma zastosowania do przypadku przepisu krajowego takiego jak rozpatrywany w postępowaniu głównym.
- 34 Co się tyczy w drugiej kolejności art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343, przepis ten stanowi, że państwa członkowskie zapewniają podejrzany lub oskarżony prawo do udziału w procesie.
- 35 W tym względzie należy przypomnieć, po pierwsze, że zgodnie z art. 2 dyrektywy 2016/343 ma ona zastosowanie do osób fizycznych będących podejrzany lub oskarżony w postępowaniu karnym. Przepis ten ma zastosowanie na wszystkich etapach postępowania karnego, od chwili, gdy dana osoba staje się podejrzany lub zostaje oskarżony o popełnienie czynu zabronionego lub domniemanego czynu zabronionego, aż do uprawomocnienia się orzeczenia w przedmiocie ostatecznego rozstrzygnięcia, czy osoba ta popełniła dany czyn zabroniony.
- 36 Po drugie, z art. 8 ust. 2 dyrektywy 2016/343 rozpatrywanego w świetle motywów 36 i 41 tej dyrektywy wynika, że na mocy przysługującego mu prawa do udziału w procesie oskarżony powinien mieć możliwość osobistego stawiennictwa na rozprawach odbywających się w ramach dotyczącego go procesu.
- 37 Jak w pkt 38 opinii w istocie wskazał rzecznik generalny, sąd odsyłający rozpatruje treść i szczegółowe warunki wykonywania w postępowaniu karnym przed sądem prawa do udziału w procesie. Jest bowiem prawdą, że uwzględnienie do celów wydania orzeczenia w przedmiocie winy lub niewinności oskarżonego oświadczenia świadka oskarżenia przesłuchanego w postępowaniu przygotowawczym pod nieobecność tego oskarżonego i jego obrońcy, bez umożliwienia im przesłuchania lub spowodowania przesłuchania tego świadka w postępowaniu karnym przed sądem, nie pozbawia oskarżonego możliwości osobistego stawiennictwa na rozprawach odbywających się w ramach dotyczącego go procesu. Jednakże w takiej sytuacji rola oskarżonego ogranicza się do pasywnej obecności podczas odczytywania treści oświadczeń złożonych przez tego świadka, które zaprotokołowano w protokole przesłuchania, w którym oskarżony nie mógł uczestniczyć w postępowaniu przygotowawczym.

- 38 W tych okolicznościach w pierwszej kolejności należy określić, czy poza prawem do osobistego stawiennictwa na rozprawach odbywających się w ramach procesu dotyczącego oskarżonego prawo do obecności na rozprawie, ustanowione w art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343, przyznaje tej osobie także prawo do przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia w postępowaniu karnym przed sądem.
- 39 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z motywem 47 dyrektywy 2016/343 zapewnia ona poszanowanie praw podstawowych i zasad uznanych w karcie i w EKPC, w tym prawa do rzetelnego procesu, domniemania niewinności i prawa do obrony.
- 40 Jak wynika z motywu 33 tej dyrektywy, prawo podejrzanych i oskarżonych do obecności na rozprawie wywodzi się z prawa do rzetelnego procesu sądowego, zapisanego w art. 6 EKPC, któremu odpowiadają, jak stwierdzono w wyjaśnieniach dotyczących karty, art. 47 akapity drugi i trzeci oraz art. 48 karty. Trybunał musi zatem dbać o to, aby dokonywana przez niego wykładnia tych postanowień karty zapewniała poziom ochrony, który nie narusza poziomu ochrony gwarantowanego przez art. 6 EKPC, tak jak wynika to z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka [wyrok z dnia 15 września 2022 r., DD (Powtórne przesłuchanie świadka), C-347/21, EU:C:2022:692, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 41 W tym względzie z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika, że obecność oskarżonego ma fundamentalne znaczenie dla zapewnienia rzetelnego procesu karnego oraz że obowiązek zagwarantowania oskarżonemu prawa do obecności na sali sądowej jest jednym z istotnych elementów przepisu art. 6 EKPC (zob. podobnie wyrok ETPC z dnia 18 października 2006 r., Hermi przeciwko Włochom, CE:ECHR:2006:1018JUD001811402, § 58).
- 42 Konkretniej Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł, że w świetle prawa do obrony, zagwarantowanego w szczególności w art. 6 ust. 3 lit. d) EKPC, możliwość wzięcia przez oskarżonego udziału w rozprawie jest związana z prawem tej osoby do skutecznego uczestniczenia w jej procesie (zob. podobnie wyroki ETPC: z dnia 5 października 2006 r., Marcello Viola przeciwko Włochom, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, §§ 52, 53; a także z dnia 15 grudnia 2011 r., Al-Khawaja i Tahery przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, § 142), a prawo takiej osoby do przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia, wskazane w tym przepisie, stanowi szczególny aspekt prawa do rzetelnego procesu zagwarantowanego w art. 6 ust. 1 EKPC (zob. podobnie wyrok ETPC z dnia 19 lutego 2013 r., Gani przeciwko Hiszpanii, CE:ECHR:2013:0219JUD006180008, § 36).
- 43 Ponadto Trybunał wskazał, że możliwość skonfrontowania oskarżonego ze świadkami w obecności sądu, która może ostatecznie rozstrzygnąć o winie lub niewinności tej osoby, stanowi jeden z istotnych elementów rzetelnego procesu karnego, ponieważ ocena wiarygodności świadka jest złożonym zadaniem, które zwykle nie może być zrealizowane poprzez zwykłe odczytanie treści oświadczeń tego świadka, jakie zaprotokołowano w protokołach rozpraw (zob. podobnie wyrok z dnia 29 lipca 2019 r., Gambino i Hyka, C-38/18, EU:C:2019:628, pkt 42, 43).
- 44 Z powyższych rozważań wynika, że prawo do obecności na rozprawie, ustanowione w art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343, powinno być zagwarantowane w sposób taki, aby można było je wykonywać w postępowaniu karnym przed sądem, zgodnie z szczegółowymi warunkami odpowiadającymi wymogom rzetelnego procesu. I tak prawo to nie ogranicza się do zagwarantowania zwykłej obecności oskarżonego na rozprawach odbywających się w ramach dotyczącego go procesu, lecz

wymaga, by osoba ta mogła skutecznie uczestniczyć w tym procesie i wykonywać w tym względzie prawo do obrony, które obejmuje prawo do przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia w toku postępowania karnego przed sądem.

- 45 Jak w pkt 43 opinii wskazał w istocie rzecznik generalny, bardziej zawężająca wykładnia art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343 – w ten sposób, że prawo do obecności na rozprawie ograniczałoby się do zagwarantowania oskarżonemu osobistej obecności na rozprawach odbywających się w ramach dotyczącego go procesu – skutkowałaby pozbawieniem zasadniczej istoty prawa podstawowego do rzetelnego procesu.
- 46 W tych okolicznościach należy w drugiej kolejności określić, czy art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343 rozpatrywany w związku z art. 47 akapit drugi i art. 48 ust. 2 karty stoi na przeszkodzie zastosowaniu przez sąd karny przepisów krajowych, zgodnie z którymi gdy świadek z obiektywnych względów nie może być obecny w postępowaniu karnym przed sądem, sąd ten może odczytać oświadczenia złożone przez tego świadka w postępowaniu przygotowawczym przed sądem, aby orzec w przedmiocie winy lub niewinności oskarżonego, w tym gdy przeciwko tej osobie nie wszczęto jeszcze postępowania w chwili, gdy przesłuchanie tego świadka miało miejsce, i ani ta osoba, ani jej obrońca nie mogli uczestniczyć w tym przesłuchaniu.
- 47 Stosowanie takich przepisów krajowych może naruszać prawo do obecności na rozprawie, tak jak określono je w pkt 44 niniejszego wyroku.
- 48 Do sądu odsyłającego należy zatem ocena, zgodnie z elementami wykładni przedstawionymi przez Trybunał, czy stosowanie rozpatrywanych przepisów krajowych w sprawie w postępowaniu głównym jest zgodne ze wspomnianymi przepisami prawa Unii.
- 49 Warto bowiem przypomnieć, że art. 267 TFUE upoważnia Trybunał nie do stosowania przepisów prawa Unii w określonej sprawie, lecz wyłącznie do orzekania w kwestii wykładni traktatów oraz aktów przyjętych przez instytucje Unii. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem w ramach ustanowionej w tym postanowieniu współpracy sądowej Trybunał może jednak, na podstawie informacji zawartych w aktach sprawy, dostarczyć sądowi krajowemu elementów wykładni prawa Unii, które mogą być dla niego przydatne przy dokonywaniu oceny skutków wywieranych przez dany przepis tego prawa [wyrok z dnia 2 marca 2021 r., A.B. i in. (Powołanie sędziów Sądu Najwyższego – Odwołanie), C-824/18, EU:C:2021:153, pkt 96 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 50 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z art. 52 ust. 1 karty dopuszcza się wprowadzenie ograniczeń w wykonywaniu praw i wolności ustanowionych w karcie, o ile przewidziane są one ustawą, szanują zasadniczą istotę tych praw i wolności i, z zastrzeżeniem zasady proporcjonalności, są konieczne i rzeczywiście odpowiadają celom interesu ogólnego uznawanym przez Unię lub potrzebom ochrony praw i wolności innych osób.
- 51 W pierwszej kolejności, co się tyczy wymogu, zgodnie z którym wszelkie ograniczenie wykonywania praw podstawowych powinno być przewidziane w ustawie, wymóg ten skutkuje tym, że możliwość uwzględnienia oświadczeń nieobecnych świadków powinna być przewidziana w istotnych krajowych ramach prawnych. Z zastrzeżeniem oceny należącej w tym względzie do sądu odsyłającego taki wydaje się być wypadek rozpatrywany w postępowaniu głównym.

- 52 W drugiej kolejności, co się tyczy przestrzegania zasadniczej istoty praw podstawowych oskarżonego, należy stwierdzić, że owa zasadnicza istota jest przestrzegana, jeśli oświadczenia nieobecnych świadków mogą być wzięte pod uwagę jedynie w ograniczonych okolicznościach, z uzasadnionych względów i z poszanowaniem rzetelności postępowania karnego rozpatrywanego w całości.
- 53 W tym względzie należy uściślić, że taka ocena jest zgodna z istotnym orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, z którego wynika, że przedstawienie jako dowodów zeznań świadków zgromadzonych w postępowaniu przygotowawczym nie jest samo w sobie niezgodne z art. 6 ust. 1 i art. 6 ust. 3 lit. d) EKPC, z zastrzeżeniem poszanowania prawa do obrony, które wymaga co do zasady przyznania oskarżonemu odpowiedniej i wystarczającej możliwości kwestionowania zeznań świadków oskarżenia i przesłuchania tych świadków w chwili składania przez nich zeznań bądź na późniejszym etapie (zob. podobnie wyrok ETPC z dnia 15 grudnia 2015 r., Schatschaschwili przeciwko Niemcom, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 105 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 54 W trzeciej kolejności, co się tyczy poszanowania zasady proporcjonalności, wymaga ona, by ograniczenia, jakie mogą w szczególności być nałożone na mocy aktów prawa Unii na prawa i swobody ustanowione w karcie, nie przekraczały tego, co jest odpowiednie i niezbędne dla zrealizowania zamierzonych zgodnych z prawem celów lub potrzeby ochrony praw i swobód innych osób, biorąc pod uwagę, że gdy istnieje możliwość wyboru między szeregiem odpowiednich środków, należy zastosować środek najmniej uciążliwy (zob. podobnie wyrok z dnia 8 grudnia 2022 r., Orde van Vlaamse Balies i in., C-694/20, pkt 41 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 55 Aby zbadać poszanowanie tej zasady, sąd odsyłający powinien określić, czy istnieje ważna przyczyna uzasadniająca niestawiennictwo świadka i czy w zakresie, w jakim zeznania tego ostatniego mogłyby stanowić jedyną lub rozstrzygającą podstawę ewentualnego skazania oskarżonego, istnieją elementy kompensujące, w szczególności istotne gwarancje proceduralne, wystarczające dla zrównoważenia trudności, jakie oskarżony i jego obrońca napotykają ze względu na uwzględnienie wspomnianych zeznań, i zapewnienia rzetelności postępowania karnego w całości (zob. podobnie wyroki ETPC: z dnia 15 grudnia 2011 r., Al-Khawaja i Tahery przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, § 152; z dnia 15 grudnia 2015 r., Schatschaschwili przeciwko Niemcom, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 107; a także z dnia 7 czerwca 2018 r., Dimitrov i Momin przeciwko Bułgarii, CE:ECHR:2018:0607JUD003513208, § 52).
- 56 W tym względzie sąd odsyłający powinien przede wszystkim zbadać, czy nieobecność świadka oskarżenia w postępowaniu karnym przed sądem jest uzasadniona ważną przyczyną, taką jak zgon, stan zdrowia, obawa przed składaniem zeznań lub niemożność odnalezienia świadka, zaś co się tyczy tej ostatniej sytuacji sąd ten ma obowiązek dołożenia wszelkich starań, jakich można od niego oczekiwać, aby zapewnić stawiennictwo tego świadka (zob. podobnie wyrok ETPC z dnia 15 grudnia 2015 r., Schatschaschwili przeciwko Niemcom, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, §§ 119–121 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 57 Następnie należy stwierdzić, że zeznania nieobecnego świadka w postępowaniu karnym przed sądem, jeśli zostały dopuszczone jako dowód na etapie postępowania karnego przed sądem, lecz zostały złożone na wcześniejszym etapie postępowania karnego, stanowiłyby jedyną podstawę skazania oskarżonego, jeśli ten dowód z zeznań świadka byłby jedynym dowodem przeciwko takiemu oskarżonemu. Podstawa ta powinna być uważana za rozstrzygającą w sytuacji, gdyby

wspomniany dowód z zeznań świadka miał znaczenie takie, że mógłby wywrzeć decydujący wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, biorąc pod uwagę, że jeśli zeznania nieobecnego świadka mogą być potwierdzone za pomocą innych dowodów, ocena rozstrzygającego charakteru tych zeznań jest uzależniona od mocy dowodowej tych pozostałych dowodów – im istotniejsza jest ta moc dowodowa, tym mniej prawdopodobne jest, że zeznania nieobecnego świadka zostaną uznane za rozstrzygające (zob. podobnie wyrok ETPC z dnia 15 grudnia 2015 r., Schatschaschwili przeciwko Niemcom, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 123 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 58 Wreszcie co się tyczy istnienia elementów kompensujących – takie elementy powinny umożliwić prawidłową i rzetelną ocenę wiarygodności niesprawdzonych zeznań świadka; dotyczą one w szczególności sposobu, w jaki sąd orzekający ocenia niesprawdzone zeznania nieobecnego świadka, przedstawienie spójnych dowodów w postępowaniu karnym przed sądem i ich moc dowodową, a także środki proceduralne przyjęte w celu zrównoważenia okoliczności, że świadek nie mógł być bezpośrednio kontradyktoryjnie przesłuchany w postępowaniu karnym przed sądem (zob. podobnie wyroki ETPC: z dnia 15 grudnia 2015 r., Schatschaschwili przeciwko Niemcom, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, §§ 125–131 i przytoczone tam orzecznictwo; z dnia 7 czerwca 2018 r., Dimitrov i Momin przeciwko Bułgarii, CE:ECHR:2018:0607JUD003513208, § 53). Co się tyczy tego ostatniego aspektu, gwarancja proceduralna mogąca zrównoważyć trudności, jakie napotyka obrona ze względu na brak świadka w postępowaniu karnym przed sądem, może polegać na umożliwieniu osobie oskarżonej lub jej obrońcy przesłuchania świadka na etapie postępowania przygotowawczego (zob. podobnie wyrok ETPC z dnia 10 lutego 2022 r., Al Alo przeciwko Słowacji, CE:ECHR:2022:0210JUD003208419, § 56 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 59 W niniejszym wypadku należy, po pierwsze, przypomnieć, że niemożność odnalezienia świadka w celu jego wezwania w postępowaniu karnym przed sądem stanowi co do zasady ważną przyczynę w rozumieniu orzecznictwa wspomnianego w pkt 56 niniejszego wyroku, w szczególności gdy ten świadek nie zamieszkuje już na terytorium danego państwa członkowskiego i gdy próby jego odnalezienia, w szczególności za pośrednictwem Interpolu, okazały się daremne.
- 60 Po drugie, sąd odsyłający powinien zbadać, czy, w wypadku skazania oskarżonych, wydane przezeń orzeczenie może być oparte wyłącznie lub w sposób rozstrzygający, w rozumieniu orzecznictwa wspomnianego w pkt 57 niniejszego wyroku, na zeznaniach złożonych przez rozpatrywanych świadków w postępowaniu przygotowawczym.
- 61 Po trzecie, sąd odsyłający powinien określić, czy w niniejszym wypadku istnieją elementy kompensujące wystarczające dla zrównoważenia trudności, jakie napotkaliby oskarżeni i ich obrońcy ze względu na ewentualnie uwzględnienie, jako dowodu, zeznań złożonych przez rozpatrywanych świadków w postępowaniu przygotowawczym w rozumieniu orzecznictwa wspomnianego w pkt 58 niniejszego wyroku, a zwłaszcza czy istnieje możliwość przesłuchania przez oskarżonych i ich obrońców rozpatrywanych świadków w postępowaniu przygotowawczym oraz środek odwoławczy od ewentualnego niekorzystnego orzeczenia.
- 62 W świetle wszystkich powyższych rozważań na zadane pytanie należy udzielić następującej odpowiedzi: art. 8 ust. 1 dyrektywy 2016/343 rozpatrywany w związku z art. 47 akapit drugi i art. 48 ust. 2 karty należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie stosowaniu przepisu krajowego umożliwiającego sądowi krajowemu, gdy nie jest możliwe przesłuchanie świadka oskarżenia w postępowaniu karnym przed sądem, oparcie orzeczenia w przedmiocie winy lub niewinności oskarżonego na zeznaniach wspomnianego świadka uzyskanych w toku

przesłuchania przeprowadzonego w postępowaniu przygotowawczym przed sądem, lecz bez udziału oskarżonego lub jego obrońcy, chyba że istnieje poważna przyczyna uzasadniająca niestawiennictwo świadka w postępowaniu karnym przed sądem, że zeznania tego świadka nie stanowią jedynej lub rozstrzygającej podstawy skazania oskarżonego i że istnieją elementy kompensujące wystarczające do zrównoważenia trudności, jakie oskarżony i jego obrońca napotykają ze względu na uwzględnienie wspomnianych zeznań.

W przedmiocie kosztów

- 63 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (trzecia izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 8 ust. 1 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym, rozpatrywany w związku z art. 47 akapit drugi i art. 48 ust. 2 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej,

należy interpretować w ten sposób, że:

stoi on na przeszkodzie stosowaniu przepisu krajowego umożliwiającego sądowi krajowemu, gdy nie jest możliwe przesłuchanie świadka oskarżenia w postępowaniu karnym przed sądem, oparcie orzeczenia w przedmiocie winy lub niewinności oskarżonego na zeznaniach wspomnianego świadka uzyskanych w toku przesłuchania przeprowadzonego w postępowaniu przygotowawczym przed sądem, lecz bez udziału oskarżonego lub jego obrońcy, chyba że istnieje poważna przyczyna uzasadniająca niestawiennictwo świadka w postępowaniu karnym przed sądem, że zeznania tego świadka nie stanowią jedynej lub rozstrzygającej podstawy skazania oskarżonego i że istnieją elementy kompensujące wystarczające do zrównoważenia trudności, jakie oskarżony i jego obrońca napotykają ze względu na uwzględnienie wspomnianych zeznań.

Podpisy